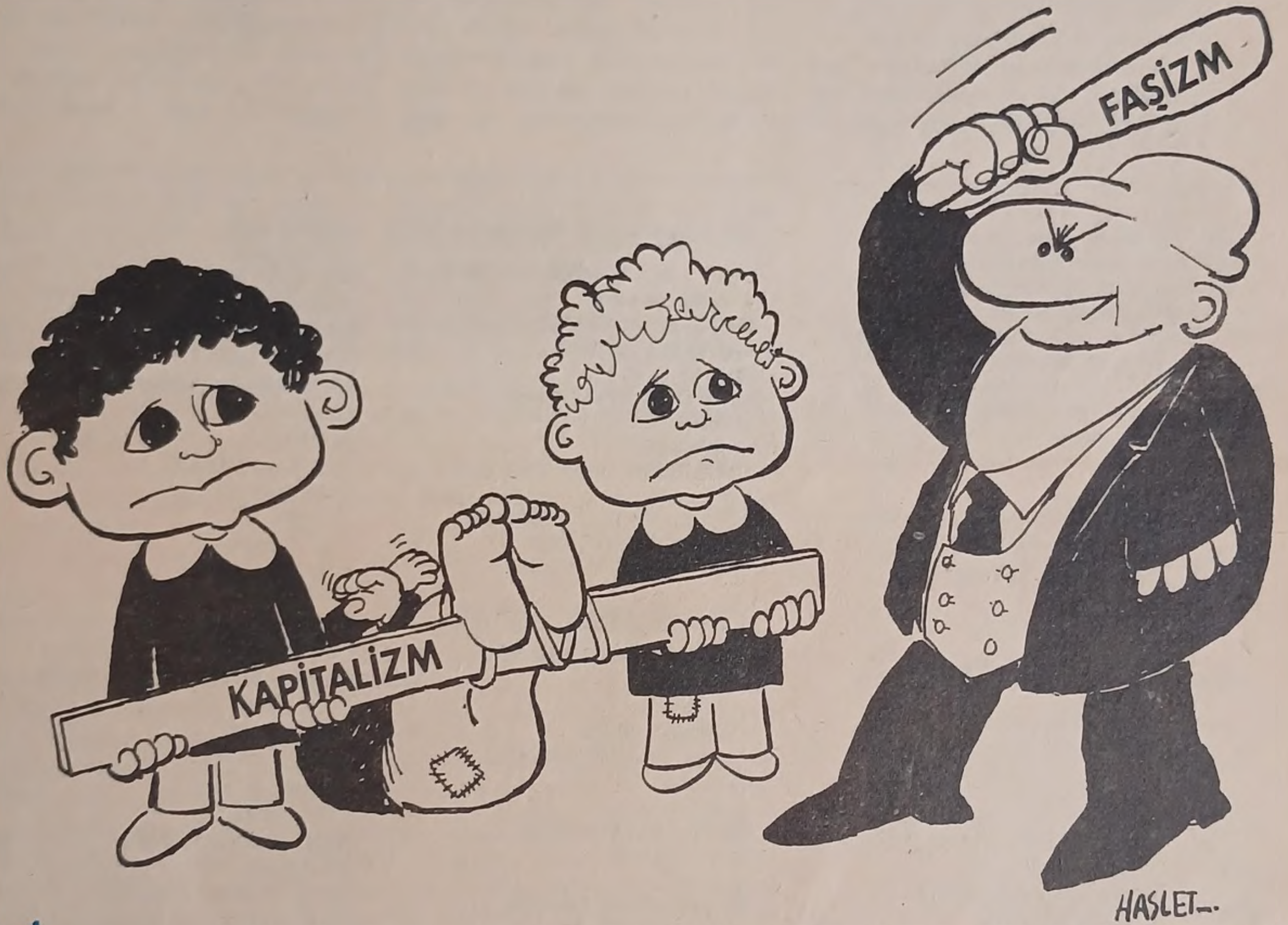
1 LİRA
1977 NİSAN 6

gerçeklere GÖZLEM

BUGÜN 23 NİSAN NEŞE DOLUYOR İNSAN

Bürokrasi içinden kimsenin kaçamayacağı sihirli bir çemberdir. (**) Hiyerarşisi, *bir bilgi hiyerarşisidir.* Yüksek kesimi (bürokrasinin) ayrıntıları kavrama işini, aşağı kesimlere emanet ederken, aşağı kesimler de genelin kavranması işini yüksek kesime emanet eder ve böylece karşılıklı birbirlerini aldatırlar.

Bürokrasi, gerçek devletin yanı sıra duran hayali devlettir, devletin tinselliğidir (maneviyâtıdır). Böylece de her şey —biri gerçek, ötekisi bürokratik olmak üzere— iki anlam kazanmış olur; örneğin bilginin (ve tabii iradenin) gerçeği ve bürokratiği olduğu gibi. Dolayısıyla gerçek olan da doğa üstü, tinsel bir şeymiş gibi bürokratik açıdan ele alınır. Bürokrasi, devleti, toplumun tinsel özünü, *özel mülkü* gibi elinde, tasarrufunda tutar. (***)

Bürokrasinin evrensel ruhu, *gizdir*, esrarengiz olandır; bunu da dış dünyaya karşı kapalı bir topluluk oluşu ve kendi içinde de hiyerarşisi sayesinde korur. Böyle olunca da ruhun ya da zihniyetlerin açıkça itirafı, bürokrasiye, gizine *ihanet* olarak gözükür. Durum öyle olunca da otorite, bürokrasinin bilgisinin temeli haline gelir, otoritenin putlaştırılması da ruhu olur. Ancak bürokrasinin bağrında *tinsellik kaba maddeciliğe*, edilgin itaatkârlığın, otoriteye tapmanın, kalıplaşmış ve biçimsel davranış *mekanizmasının*, katı ilkelerin, görüşlerin ve geleneklerin maddeciliğine dönüşür.

Tekil bürokrat için devletin amacı kendi özel amacına, *daha yüksek mevki peşinde koşma ve kariyerizme* dönüşür. Her şeyden önce gerçek yaşamı *maddi* bir şey olarak ele alır, çünkü *bu maddi yaşamın*

KARL MARX
sınavların eleştirisi (*)

KİTAP KULÜBÜ

Özellikle Anadolu'da, kitapçı bulunmayan pek çok yerdeki okuyucularımızın kitap edinebilmesi amacıyla kurduğumuz Kitap Kulübü listesindeki kitaplardan edinmek isteyenlere 100 lirayı aşan istekleri % 25 indirimle gönderilir. Posta ücreti Kitap Kulübüne aittir.

BİLİM DİZİSİ

EKONOMİ POLİTİK EL KİTABI 20.—
Pierre Salama / Jacques Valier
(2. Baskı)
SOSYAL SINIFLAR 30.—
Muzaffer Sencer
AZGELİŞMİŞLİK SÜRECİNDE TÜRKİYE
Stefanos Yerasimos
Cilt I : Bizanstan Tanzimata 40.—
Cilt II : Tanzimattan 1. Dünya Savaşına 40.—
Cilt III : 1. Dünya Savaşından 1971'e 50.—
AZGELİŞMİŞLİK VE EMPERYALİZM 15.—
Derleyen: Atillâ Aksoy
ALMAN EMPERYALİZMİNİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ 15.—
Lothar Rathmann
1908 İŞÇİ HAREKETLERİ / YARI MÜSTEMLEKE OLUŞ TARİHİ 20.—
Hüseyin Avni Şanda

TARİHİN TANIKLARI DİZİSİ

HATIRLADIKLARIM 30.—
Zekeriya Sertel
YILLARIN İÇİNDEN 25.—
Abidin Nesimî

İŞÇİ HAREKETLERİ SORUNLARI DİZİSİ

AVRUPA İŞÇİ HAREKETLERİ TARİHİ 15.—
Wolfgang Abendroth
İNGİLTERE'DE EMEKÇİ SINIFLARIN DURUMU 30.—
Friedrich Engels
TÜRKİYE'DE GREV HAKKI VE GREVLER 20.—
Kemal Sülker
TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI 1976 YILLIĞI 50.—
Hazırlayanlar: Sevgi / Abdullah Özkan
OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA SOSYALİST HAREKETLER 25.—
Georg Haupt / Paul Dumont

EĞİTİM SORUNLARI DİZİSİ

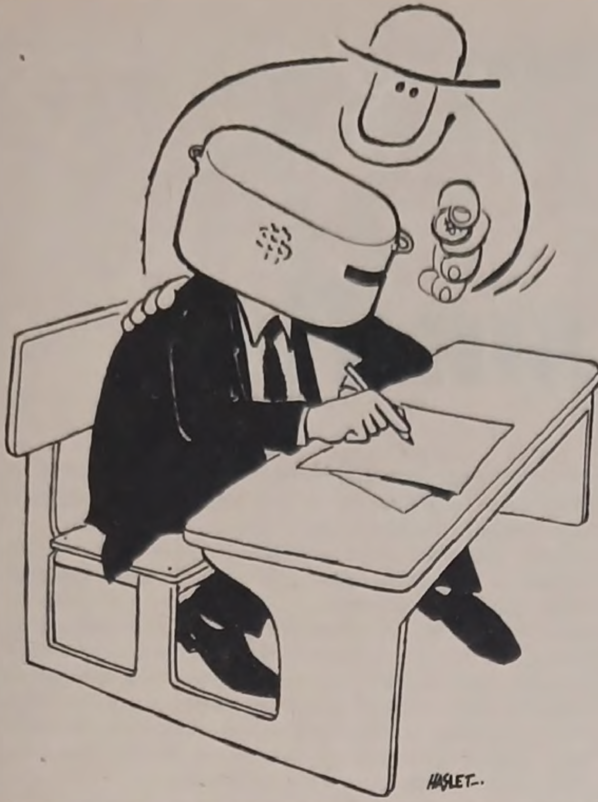
BARBİANA ÖĞRENCİLERİNDEN MEKTUP 12.50
(3. Baskı)
AYDINLIĞA DOĞRU 15.—
Gerçekçi bir eğitim denemesi
Mario Lodi
(2. Baskı)
EĞİTİM ÜRETİM İÇİNDİR 10.—
Harun Karadeniz
(4. Baskı)
DÜZENE UYGUN KAFALAR NASIL OLUŞTURULUR? 15.—
E. A. Rauter
(2. Baskı)
EMPERYALİST KÜLTÜR SANAYİİ : WALT DISNEY 20.—
A. Mattelart / A. Dorfman

«GÖZLEM ÇOCUK» AŞAMA DİZİSİ

HİROŞİMA ÇOCUKLARI 10.—
Arata Osada
DAVULCULAR 10.—
Reiner Zimnik
BİR İNSAN DOĞUYOR 10.—
Maksim Gorki
MUTSUZ BİR HAFTA 10.—
Janusz Korczak
BİR ŞEFTALİ BİN ŞEFTALİ 10.—
Semet Behrengi
(2. Baskı)
KÜÇÜK KARABALIK 10.—
Semet Behrengi
(2. Baskı)
GÜL SAĞANAĞI 7.50
Çocuklar için şiirler
İsmail Uyaroğlu
KARANLIĞI YİYEN KEÇİ 10.—
Fazıl İskender
YARININ BÜYÜKLERİNE ŞİİRLER 10.—
Bertolt Brecht
YEŞİL KÖPEK 10.—
Stanislav Stratiev
YAŞAMAYA DAİR 10.—
Nâzım Hikmet
HAYDUT OĞLU HAYDUT 10.—
Karel Çapek
ALBALON İLE MORBALON 10.—
Ümit Denizer
BİSKAY KÖRFEZİ KAPTANLARI 10.—
Stanislav Stratiev
DON CAMALE'YE ZEYTİN YOK 15.—
Gunther Feustel
UÇURTMAM SAVAŞTAN KORKMAZ 10.—
Vietnam Çocukları
SANSÜR 10.—
Tan Oral

İSTEME ADRESİ :
P. K. 966
Karaköy — İSTANBUL

Sahibi : Marianna Hristidis / Yazı İşleri Müdürü : Abdullah Özkan / Teknik Sekreter : Deniz Oral / Yönetim Yeri : GÖZLEM YAYINLARI Başmusahip Sok. Tan Ap. No: 10 D. 6 Cağaloğlu/İST. / Yazışma Adresi : P.K. 966 Karaköy/İSTANBUL / Dizgi : Murat Matbaacılık Koll. Şti. / Film : Tab Grafik / Baskı : GÖZLEM BASIMEVİ / Abone Koşulları : 1 senelik 5.— TL.

ruhu, bürokrasi içinde gerçek yaşamın soyut varoluşunu bulur. Bu nedenle bürokrasi, yaşamı elden geldiğince maddileştirmek zorundadır. İkinci olarak, onun için bürokrat için gerçek yaşam bürokratik işlemin nesnesi olduğu ölçüde maddileşir, çünkü ruhu onun adına kurallara göre önceden hazırlanmıştır, çünkü niyeti kendi dışındadır, çünkü varlığı da dairesinin varlığıdır. Böylece devlet, edilgin itaatkarlıkla ve hiyerarşi içindeki bağımlılıkla bir arada tutulabilen, çeşitli sabit bürokratik kafalar olarak varlığını sürdürür. Bu hayali bilgi ve hayali yaşam gerçeğin yerine geçtikçe de *gerçek* bilgi özden yoksunmuş gibi gözükür, tıpkı gerçek yaşamın ölüymüş gözükmesi gibi. Demek ki bürokrat, gerçek devlete karşı düzenbaz gibi davranmak zorundadır, bunu da bilinçli ya da bilinçsiz yapması hiç bir önem taşımaz. Bununla birlikte kendini bu çelişkili açıdan kavradığı andan itibaren bilinçlenmek zorundadır ve o zaman da bilinçli ve apaçık bir düzenbaz olur. (...) Hegel'in sivil toplumla devlet arasında kurduğu özdeşlik, her askerin «firar etme» ve «düşman» ordusuna katılma şansına sahip olduğu *iki düşman ordunun* özdeşliğidir. Ve şurası kesinlikle doğrudur ki Hegel böyle yapmakla bugünkü durumu kesin olarak tanımlamış oldu. Bürokrasinin «sınavları» ele alışı da bunun gibidir. Rasyonel bir devlette, bir kamu görevlisinden çok bir kunduracının sınavdan geçirilmesi daha uygun olacaktı, çünkü kundura yapma yeteneği olmadan da insan iyi bir vatandaş ve sosyal insan olabilir. Oysa zorunlu «devlet bilgisi», eksikliği insanın devletin dışında yaşaması, nefes alıp verdiği havadan ve kendinden kopması anlamına gelen bir gerekliliktir. Demek oluyor ki «sınav» Masonluğa giriş ayininden, devlet bilgisinin bir ayrıcalık olarak meşru onaylanışından başka bir şey değildir.

Sınav — yani «devlet dairesi»yle «birey» arasındaki bu «bağ», sivil toplum bilgisiyle devlet bilgisi arasındaki bu nesnel akit *bilginin bürokratik vaftizinin*, bayağı bilginin kutsal bilgiye dönüştürülmesinin resmen onaylanışından başka bir şey değildir (tabii, her sınav sınavı yapanın her şeyi bildiği varsayımını içinde taşır.)

(*) Marx'ın sınav konusundaki görüşleri "Hegel'in Hukuk Felsefesi'nin Eleştirisi" adlı kitabından alınmıştır. Söz konusu kitap 1843 yılının mart ile ağustos ayları arasında, Hegel'in yapıtının 161'inci sayfasıyla 204. sayfaları arasında yer alan bölüm üzerine notlar şeklinde kaleme alındı. Fakat bu notlar bir Hegel eleştirisini aşmıştır ve kitabın Marx'ın tarih, devlet ve hukuk felsefesi üzerine düşüncelerini işleyen yazılardan oluştuğu söylenebilir. Biz bu yazılardan sınav konusunu kapsamlı bir biçimde ele alan bölümleri yayınlıyoruz. Alıntılar arası bağlantıyı kuracak ve konunun daha iyi kavranmasını sağlayacak dip notlar ise Marx ve Engels' in eğitimle ilgili tüm görüşlerini derleyen ve notlayan Roger Dangeville'nin "Eğitim ve Öğretimin Eleştirisi" adlı kitabından alınmıştır.

(**) Burjuva devletinin, nasıl hâkim sınıfların ekonomik ayrıcalıklarının zorunlu bir ürünü olduğunu gösterdikten sonra Marx, görevlilerin (devlet görevlilerinin «kariyer yapmak» için devlete sahip çıkmalarıyla —özel mülkiyetin geçerli olduğu bir toplumda— bir tekele hâkim olan profesyonel bir zümrenin oluşmasını zorladığını gösteriyor. Öğrenim de devletten özerk olduğu anda, öğretim görevlileri bürokrasiye dahil oluyorlar (katılıyorlar). (Özellikle yüksek öğrenimden söz ediliyor.)

(***) Öğretici kadrolar özerkliğini elde ettikten sonra, yüzyıllar boyu üretimde emek veren nesillerin katkısıyla biriken bilgiye —kendi mallarıymış gibi— sahip çıkıyorlar ve bir ücret karşılığında satarak paraya çevirmiş oluyorlar. Sömürü pazarında bilgi ihtiyacı, elbette her insanın eksikliğini duyduğu bir ihtiyaç olarak sunulmaktadır. Fakat **bilgi**, ilimin kutsal tapınakları olan üniversite ve fakültelere girmek olanağını bulmuş bir azınlığın tekelindedir. Günlük yaşamdan ve üretimden tümüyle kopuk olan bilgi, dört bir yanı duvarla çevrilmiş mekânlarda damıtılmış bir gizdir. Bu damıtılma işleminden arda kalan tortu da, bazen en temel bilgilerin bile çok görüldüğü, bir üst düzeydeki bilgilerin ise hiç bir zaman verilmediği yığınlara atılmaktadır. İşte böylece bilgiyi elde tutan din adamları, "burjuva mantığı" egemenliği döneminde bu tür işlemleri yürüten laikler oluveriyorlar. İnsan beyninin en üst düzeydeki ihtiyaçlarından biri olan öğrenme ihtiyacı her zaman, tarih boyunca hâkim sınıflardan yana çıkmış, yardakçılığını yapmış her çeşitten "bilgi adamı"nın (ister dine bağlı olsun ister laik) doymak bilmez aç gözlülüğüne yem olmuştur.

Millî eğitimin kurumlaşmasıyla birlikte profesörler, putperestlerin kâhini, musevilerin peygamberleri, hıristiyanların havarileri, müslümanların "imam" larının yerini almış olurlar. Dolayısıyla burjuva eğitimi, diyalektik materyalizme ters düşen soyut bir ilkeden hareket eder ki bu da "mantığın aydınlatmacılığı" ilkesidir. Böyle olunca da, kalabalık halk yığınlarının günlük yaşamından kopuk olan bir kavramın, "öğrenilen" bilginin insan davranışının temelini oluşturduğunu kabul eder. Marx'ın "Musevi Sorunu"nda açıkladığı gibi, bu "mantık" ve bu bilgi "idealist"tirler ve bir zümreyi ya da "eğitilmiş" bir seçkinler grubunu ayrıcalıklı kılan, dinlerin "Tanrısal İlham" ının taklitidir. Bir nevi masonlar locası olan bu ayrıcalıklı eğitilmiş azınlık, diplomaları teslim eden devletin onayıyla, insanlığa bu "yüce" ve esrarengiz gücün arzu ve isteğini (bilgi) iletmektedir.

Bu son derece geniş kapsamlı marksist kavrayış, burjuva eğitimin çelişkili görünümlü gelişimini çözmemize yaramaktadır. Kapitalizmin başlangıcında laik öğretimci, bir azınlığın bilgiye sahip çıkmasına karşı gelerek, "bilgi"nin ışığını halka dağıtma tekeline hâkim olan din adamlarıyla mücadeleye girişmişti. Sonra kapitalizmin son dönemlerinde, din adamıyla laik öğretmen yakolkola aynı okul içinde ya da burjuvazinin rekabet arzusunu tatmin edecek şekilde birbirleriyle yarışan komşu okullarda karşı karşıya yaşamlarını sürdürmektedirler.

CHRISTIAN BAUDELOT / ROGER ESTABLET

okul ve toplumsal sınıflar

Okulun (özellikle de ilkokulun) işlevini ve işleyişini bilimsel olarak tanımlayabilmek ve açıklayabilmek için her şeyden önce bu konuyla ilgili kelime dağarcığımızda bazı yenilikler ve değişiklikler yapmamız gerekir. Marksist açıdan bakınca bugüne dek kullanılan terimlerin çoğunun tümüyle yetersiz oldukları, bazılarının da konuyu saptırmaktan ve bulandırmaktan başka bir işe yaramadıkları görülür. Örneğin; "eğitmek", "öğretmek", "başarısızlık", "başarı", "çocuk", "çocuk psikolojisi", "normal", "anormal" ve bunlara benzer, özellikle okul başarısızlıklarının çeşitliliğini tanımlamaya yarayan bir yığın sözcük.

Açıkça belirtmemiz gerekir ki, ilkokulda olupbitenlerin hiç biri psikolojiyle, başarıyla, çocuk ve eğitimiyle yakından ya da uzaktan ilgili değildir. Bu terimler incir çekirdeğini doldurmayacak kadar **sığ** olmaktan başka bir de **maskeleme** vazifesi görürler. Çünkü bu terimlerden her biri, aslında ilkokuldaki gerçek durumu maskelemeye yaramaktadır. Az önce belirttiğimiz gibi okul gerçeğini gözler önüne serebilmek ve belli bir toplumsal sınıfın ideolojisi lehine eğitim adına uygulanan yöntemleri kavrayabilmek için yeni bir dünya görüşü açısından bakmak ve bu açının kavramlarını dile getirecek terminolojiyi kullanmamız gerekecek. Örneğin: "Toplumsal sınıflar", "üretim ilişkileri", "sömürü", "ideoloji", "beyin yıkama", "baskı altına alma", "egemen ideoloji" gibi.

Yani okul sorununu irdelemek için olaya Marksist teori açısından bakıp dolayısıyla da Marksist kelime haznesini kullanacağız. Bu arada, konuyu çözümlerken atacağımız her adımda önemini sürekli kanıtlayacak olan, üzerinde özellikle durmamız ve hiç gözden kaçırmamamız gereken bir kavram (dolayısıyla da bir terim) vardır: "Çelişki". Çelişkiyi denkleme yerleştirmedikçe, hiç bir dünya sorununu çözümleyemediğimiz gibi, çelişki kavramıyla düşünmedikçe okul ve de ilkokul konusunda da hiç bir şey anlayamayız. Yukarıda eleştirdiğimiz ve **kullanmamak** üzere kenara attığımız terimler (eğitim, öğretim, psikoloji, çocuk vb.) çelişki kavramının **reddini** ve **reddin reddini** içermektedir. İlkokulda olupbitenler sınıf mücadelesiyle, işçi sınıfının kapitalistler tarafından sömürülmesiyle, proleter ideolojisiyle burjuva ideolojisi arasındaki mücadeleyle ilgilidir ve tabiî ki bu ilişki rastlantı sonucu değildir. Okul sorununa eleştirel açıdan bakıp "düşük verimden", "pedagojik başarısızlıktan", "okul karşısındaki eşitsizlikten" vb. söz edilebilir, fakat okulun sınıf mücadelesindeki esas **engelleyici** görevi kabul edilmedikçe, okul kurumunun bu mücadele içindeki yeri apaçık ortaya konmuş sayılamaz. Okulun proleter ideolojisinin gelişimini, devrimci mücadeleyi yani kısacası proletaryanın başarıya ulaşmasını engellediğini gözler önüne sermek gerekir.

Temel çelişki, burjuvaziyle proletaryayı karşı karşıya getiren bir mücadele biçiminde okulun **dışında** bütün şiddetiyle varlığını sürdürmektedir ve sömürü ilişkileri olan üretim ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Devletin ideolojik aygıtı olarak, okul, burjuva devletinin ideolojik sınıf mücadelesinin bir aracıdır. Ve burjuva devleti bu aracı (okulu) okul **dışındaki** hedeflere ulaşmak için kullanır. Burjuva devleti tarafından okul içinde yürütülen ideolojik mücadele, okul dışındaki bir hedefi, işçi sınıfında ve örgütlerinde yeşeren **proletarya ideolojisini** yok etmeyi amaçlamaktadır. Proletarya ideolojisi okul içinde kendini **fiilen** gösteremez, varlığını ancak bazı temsilcileri aracılığıyla belli eder. Bununla birlikte okulun burjuva ve küçük burjuva ideolojileri zor la kafalara sokarak, nişan aldığı **ufuktaki hedef**, proleter ideolojisidir.

Öğretim aygıtının Marksist çözümlenmesi, ilkokulda uygulanan yöntemlerin ve elde edilen elemenin tüm öğretimin işleyişinin esasını oluşturduğu sonucunu ortaya çıkardı (*). Demek ki sınıfsal çelişkinin ilkokul içindeki sonuçları doğru bir şekilde tanımlanıp açıklanmadıkça, öğretimin bütününde olupbitenler doğru bir şekilde tanımlanıp açıklanamaz. Konuyu irdelemeye geçmeden, okulla toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya uğraşanların —aralarında olaya eleştirel açıdan bakanlar ve de ilericiler çoğunluktadır— ilkokul sorunu konusundaki suskunluklarına dikkati çekelim. Oysa ilkokulun işleyişini, faaliyette olan eleyici mekanizmasını, elenen işçi çocuklarını ve de elenen proleter ideolojisini hesaba katmadan ortaöğrenim sıralarında ve fakülte anfilerinde olupbitenleri, yani **işçi çocuklarının bulunmayışının** nedenini ve bu durumda olupbitenlerden hiç bir şey anlayamayız. Anlayabilmemiz için de baş vuracağımız ilk kaynak bu **yokluk'tur**. Bu yokluğun kökü ise ilkokul sıralarında gizlenmektedir (*).

TOPLUMSAL SINIFLAR VE OKULUN İŞLEVİ

Okulu Marksist açıdan incelemek —en azından— okul aygıtının çözümlenmesiyle toplumun sınıfsal yapısı arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı gerektirir. Fakat bu zorunlu bir koşul olmakla birlikte yeterli bir koşul değildir. Lenin, sınıf kavramının, hatta sınıf mücadelesi kavramının bütün boyutlarıyla ortaya koyulmadıkça burjuvazi tarafından da kabul edilebileceğinden ısrarla söz eder.

İlkokul – artık belirlenmiş olduğu gibi— kapitalist işbölümünün temel ilkesine bağlı olarak kafa ve kol işçisi arasındaki ayırımın ilk ve en yetkin aracı olduğundan eğitim sisteminin bağrında son derece önemli bir düğüm noktası oluşturmaktadır. İlkokulun önemi büyüktür, çünkü ilkokul **bölücüdür.**

Tabii ki okulun, bu işlevinden dolayı, toplumdaki sınıfsal yapının hem aracı, hem de nedeni olduğu ileri sürülemez. Toplumsal sınıf okuldan önce de **vardır**: Yüzde 75 ihtimalle, ancak işçiliği sürdürebilecek kadar bilgiyle okuldan ayrılacak olan işçi çocuğu, okula başlamadan önce de işçi çocuğuydu. Fakat bu gerçekliğin irdelenmeden kabulü, bazı araştırmacıları, okulun aracı olduğu bölünmenin temel nedenini, okuldan bağımsız olarak özellikle çocuğun geldiği aile çevresinde aramak gerektiği sonucuna götürdü. Bu sonuca varmanın mantığı ve akıl yürütmesi de şöyledir: birilerinin başardığı yerde diğerlerinin başarısız olduğunu görerek işçi çocuklarıyla burjuva çocuklarının okul karşısında eşit olmadıklarını anlıyoruz. Ve bugün artık çok kullanılır olmuş bir deyişle devam ediyorlar: Okul ayrıcalıklı olanlara ayrıcalık tanıyıp, ayrıcalıklı olmayanları daha da kötü duruma düşürüyor. Bu düşünceye göre okulun işlevi özgül bir farklılaşmayı üretiyor, kendi dışında var olan toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmekle ya da sonsuza dek sürdürmekle sınırlanmış oluyor. Böylece "ayrıcalıklı"ların ve "ayrıcalıksız"ların durumunu açıklayacak nedenleri okul dışında, aile çevresi içinde aramak gerektiği düşüncesi beliriyor. Fakat bu tür bir yaklaşım, eğitim eşitsizliklerini çözümleyebilmek için **nihai neden** araması açısından —ve de aile çevresi içinde— yanlış ve yetersizdir. Bu durumda, olaya bu şekilde yaklaşmak temelde, soruna çeşitli **nihai neden**'ler yakıştıran bir yı-

---

(*) Bu konuda dergimizin 1. sayısındaki "Eğitim Sınıflarüstü Olamaz" başlıklı yazıya bakınız.

(*) İşçi sınıfı çocuklarının, ilkokulda uygulanan hangi yöntemlerle eğitim sistemi dışında bıraktırıldıkları dergimizin 1. sayısındaki "Eğitim Sınıflarüstü Olamaz" başlıklı yazıda incelenmektedir.

ğın yalan yanlış görüşten farklı değildir. Örneğin okul karşısındaki eşitsizliğin doğal yeteneklerin eşitsizliğine, ana - baba kromozomlarının yapısına, zekâ seviyesine ya da ilk çocukluk dönemindeki eğitim biçimine, ailenin kültür seviyesine, yeterliliğine vb. nedenlere bağlı olduğu görüşü gibi görüşler... Bütün bu tür görüşleri öne sürenler "neden" üzerinde anlaşamamakla birlikte bu eğitim sisteminde eşitsizliği doğuran **bir** nihaî nedenin bulunması gerekliliği üzerinde çok iyi anlaşıyorlar. Ayrıca anlaştıkları bir konu da bu nedenin çocuğun okula gitmesinden önce var olduğu ve çocuğun onu beraberinde getirdiğidir. Hani nerdeyse okulun bu eşitsizlik durumundan hiç sorumlu olmadığı tek kusurunun durumu düzeltememek olduğu ileri sürülecek... Eğer okul sorununa bu tür bir yaklaşımı benimseyecek olursak, her bir kişinin ayrı ayrı okul öncesi dönemini inceleyip bu kişisel okul öncesi deneyleri de gelecekteki kişisel eğitimini belirleyecek nedenler olarak kabul etmemiz gerekecek. Bu durumda da bireylerden yola çıkarak sınıfsal bir olguya varmak çabası gibi bir yanlışa düşmüş oluruz (*).

Bu tür görüşleri benimseyenler için aile ilk eğitim ortamı olarak büyük önem taşır.

Eğitimdeki eşitsizliği ister aile kromozomlarına, ister beslenmeye, ister ilk eğitime bağlasınlar bütün bu durumlarda izlenen yol ve ilke aynıdır: sorunu sadece geriye dönük ve kişisel bir yoldan açıklamaya çalışmak. Her şeyden önce diyalektik olmayışından dolayı eleştirilecek olan bu tür açıklamaların geçerliliği gerçekteki olgular tarafından çürütülüyor.

Aslında aile, ilkokul, ortaöğretim vb.:

1 — kişiden önce vardır;

2 — kişiyle birlikte vardır;

3 — birbirleriyle zorunlu ilişkileri o şekilde gelişmiştir ki, herhangi birini çözümleyebilmek için bütün diğerlerini hesaba katmak kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bu durumu bir örnekle özetleyelim. İlkokulun işleyişi ve bu işleyişin bir sonucu olarak öğrenciler arasında bir elemenin ortaya çıkması tabii ki öğrenciler arasında farklılıkların var olmasından, öğretmenin de bunları aynen sürdürmesi gerektiği yüzünden doğmaz. Durum çok daha karmaşıktır. Sık sık öğretmenlerin şöyle dert yandıklarını duyarız: "Tek tek tüm öğrencilerimle ilgilenmeyi ve onlara söz hakkı tanımayı isterdim, böyle bir yöntemin gerekliliğine de inanıyorum ama zaten yol almış olanları bir üst sınıfa hazırlamam gerekiyor... Eğer bir şeyin değişmesi gerekiyorsa bu da sistemin tümüdür." Öğretmen okuttuğu öğrencilerin hizmetinde değil, okuttuğu öğrencilerin de ancak bir parçacığını oluşturdukları tüm öğretim mekanizmasının hizmetindedir.

Aynı şekilde öbür taraftan bakınca, ailenin yeterliliği ya da yetersizliği de eğitim sisteminin çocuktan istediği verimle bağıntılıdır. Eğitim mekanizmasının çeşitli öğeleri arasındaki bu karşılıklı bağımlılık ve aile kurumuyla okul kurumu arasındaki bağımlılık, sorunun çözümünü karmaşıklaştıran ve nerdeyse olanaksız hale getiren sonu gelmeyen "suçu birbirine atma" zincirinin ortaya çıkmasına fırsat verir. İlkokul öğretmeni ortaöğretimin aşırı isteklerini suçlayabilir, ortaöğrenim eğitimcisi başarısız öğrencilerin elenmesini ilkokulda verilen yetersiz temel eğitime bağlayarak kendini haklı gösterebilir. Aynı şekilde ilkokul aile çevresini, aile de ilkokulu suçlayabilir. Sosyologların ya da okul ve çocuk psikologlarının, tümüyle geriye dönük, kişisel açıklamaları da aslında bu suçu birbirine atma "akıl yürütmeleri"nin genelleştirilmiş halinden başka bir şey değildir.

Bu "açıklamaların" ortaya çıkardığı sonuç (burjuva ideolojisinin yararına olan bir sonuç) yüzeysel görünümlere mıhlanıp kalmak ve bu görünümleri belirleyen üretim ilişkilerinin toplumsal sonuçlarını unutturmaktır. Okul karşısındaki eşitsizliğin nihaî nedeni ailenin öğretim mekanizmasına göre yeterliliği ya da yetersizliği tartışılırken proleter ve kapitalist ailelerin var olduğu unutulmaktadır. Öğretim mekanizmasının yapısını belirleyen toplumun sınıfsal yapısıdır, kişisel farklılaşmalar da bu yapının sadece birer belirtisidir.

TOPLUMSAL İLİŞKİLERİN YENİDEN ÜRETİMİNDE OKULUN PAYI

Durum böyle iken öğretim mekanizmasının işleyişini ve ilkokulun bu sistem içindeki yerini açıklamak üretime bağlı toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde okulun işlevini tanımlamak anlamına gelir. Şimdi bu ilişkileri tanımlamamız ve yeniden üretimleri konusunda doğru bir fikir edinmemiz gerekiyor.

Marx üretimin toplumsal ilişkilerini, **üretim güçlerinin** toplumsal birleşmesi olarak tanımlar, yani üretim araçlarının, üretilen malların ve üretken emeğin, üretimin çeşitli etkenleri arasında toplumsal olarak bölüşülmesi biçimi olduğunu belirtir. Marx bu toplumsal bölüşümde temel olanın mülkiyet ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Böylece kapitalist üretimin toplumsal ilişkileri —mülkiyet açısından— üretim araçlarıyla üretken emek arasındaki kopuklukla tanımlanırlar. İşçi ancak kendi işgücüne sahiptir, kapitalistler ise (kapitalist sınıf) el koydukları üretim araçlarının mülkiyetine sahiptir.

Bu durumda üretim süreci, işçi sınıfının, kapitalist sınıf tarafından sömürülmeden —ki bu artık - değerin zorbaca ele geçirilmesi olarak tanımlanır— gerçekleşemediğinden iki sınıf birbirlerine karşıt durumdadırlar. Demek oluyor ki, kapitalist üretimin toplumsal ilişkileri iki temel belirtiyle tanımlanırlar: sermaye ve emeğin **kopukluğu**; sermayenin emeği **sömürmesi.**

Tabii ki bu durumda önemli olan sınıfları oluşturan bireylerin değil de sınıfların kendilerinin önemli olduğu tartışma gerektirmez bir gerçektir. Sınıf "mülkiyete sahip bireylerin gruplaşmasından" oluşmaz, sömürünün ortaya çıkardığı karşıtlıktan doğar ve tarih içinde buna bağlı olarak yeniden üretilir. Bireyler sınıfları yaratmazlar, onlar, üretim ilişkileri değişmedikce, sınıflarının ürünü olarak kalırlar. İşçi sınıfı ve kapitalist sınıf, üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesiyle ikisi bir arada yeniden üretilirler. Bu iki sınıfın "yenilenmesi" birbirinden ayrı özerk birer süreç değil, aksine çatışmanın ve kopuşmanın bir yeniden üretimidir.

Üretimin toplumsal ilişkileri aslında üretimin kendisi içinde yeniden üretilir. Üretim araçlarıyla işgücünün birbirinden kopuk olması —işçiyi tanımlayan durum— ücretin de **ancak** işgücünün yeniden üretilmesini karşılaması, işçinin kapitalistleşmesini kesinlikle önler. Maddî olarak, sermaye biriktirmeye hiç bir olanağı yoktur. İşçiyi tanımlayan —üretim aracıyla emek arasındaki— kopukluk, bir yandan da onun işçi olarak yeniden üretilmesinde temel koşuldur. Aynı zamanda geleneksel küçük burjuvazinin (esnaf, zanaatkâr vb.) giderek yok olması ve gün be gün işçileşmesi durumu da sermayenin giderek merkezileşmesine ve kapitalizmin tüm alanlara yayılacak şekilde genişlemesine bağlıdır. Yani işçi sınıfının kendi dışında olan öğelerle üretilmesinin temeli yine kapitalist üretim mekanizmasında yatar. Sermayenin merkezileşmesi kaynağında da üretim yatar: artık - değerin sermayeye dönüşmesi. Bu da sermayenin yaygın yeniden üretiminin koşuludur ve tabiî ki kaynağını artık - değerde, yani işçi sınıfının sömürülmesinde aramak gerekir.

Kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsal ilişkilerini tanımladıktan sonra bu ilişkilerin yeniden üretilmesinde okulun payına düşen katkının ne olduğunu görelim.

Okul :

1 — işgücünün oluşumuna,

2 — burjuva ideolojisinin zorla beyinlere sokuşturulmasına katkıda bulunduğu ölçüde kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde rol oynar.

Okul işgücünün oluşumunu, burjuva ideolojisinin beyin yıkama biçimleri içinde gerçekleştirir: Yani her iki olgu da tek bir mekanizma ile halledilir ki bu da öğretim uygulamaları mekanizmasıdır.

Şimdi öğretim mekanizması için de toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminin nasıl sağlandığını görelim.

Okul bu işi aşağıda belirteceğimiz durumları doğuran mekanizmanın sonuçlarıyla başarır:

1 — Okul **dışındaki** kapitalist pazarın belirlediği iş bölümüne göre okul **içinde** bireyleri eşit olmayan (% 75 kol işçisi — % 25 kafa işçisi) ayırımlara tabi tutmakla;

2 — Beyinleri ayrı yollarla ama tek bir hedefle —var olan üretim ilişkilerinin korunması— burjuva ideolojisiyle yıkamakla.

Demek oluyor ki, öğretim mekanizması:

1 — sınıfsal ayrımın maddi olarak yeniden üretilmesine katkıda bulunarak;

2 — iki karşıt sınıf arasındaki ezen ve ezilen ilişkisinin ideolojik koşullarını koruyarak, yani zorla kabul ettirerek kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesinde kendi payına düşeni yerine getirmektedir.

Bu sonuçlardan en önemlisi: ideolojik beyin yıkamadır. Okulla birlikte ya da daha sonraları etkin olan diğer ideolojik mekanizmalar (burjuva partileri, televizyon, reklam, kilise vb.) görevlerini (ideolojik egemenlik kurmak) ancak ilkokul tarafından hazırlanan "ilk aptallaştırma" zemini üstünde yürütebilirler.

İşte okul, kapitalist üretim tarzının üst - yapısındaki ayrıcalıklı yerini bu özelliğine borçludur.

(Devam edecek)

(*) Max Weber'in yanlış sınıf tanımlamalarının etkisi bu tür görüşleri beslemektedir.

Gelecek yazı :
İŞGÜCÜNÜN YENİDEN ÜRETİLMESİNDE OKULUN ROLÜ

İLK ÇOCUK DERGİLERİ

Ülkemizdeki çocuk dergilerinin tarihine kısa bir bakış, çocuk dergilerinin geçmişinin Tanzimat dönemine kadar uzandığını ortaya koyuyor. Gerçekten de Tanzimat'la birlikte toplumsal yapımızda meydana gelen değişiklikler içinde en önemlisi düşünce alanında ve özellikle edebiyatta batı tarzında eserlerin verilmeye başlanmasıydı. Tanzimat dönemindeki batıya benzeme çabalarına bağlı olarak özellikle Fransa'dan çevirilerin başladığı sıralarda edebiyatçılarımız Fransız edebiyatını taklide yönelmişlerdi. İşte, Tanzimattan bu yana edebiyatımızın incelenmesinde her an göz önünde tutulması gereken bu olgu, "dış etki" olgusu çocuk dergilerinde en azından batıda olduğu gibi çocuklar için dergi hazırlamak ihtiyacı olarak beliriyor.

Eldeki bilgilere göre çocuklarla ilgili bir "Ek" yayınlayan ilk gazete, "Mümeyyiz" gazetesidir. Mümeyyiz gazetesinin ilk kez böyle bir girişimde bulunduğu yıl 1869 yılıdır. Yani Agâh Efendi ve Şinasi tarafından 1860 yılında çıkarılan ve batılı anlamda ilk Türk gazetesi olarak nitelenen Tercüman-ı Ahval'in yayınlanmasından 9 yıl sonra. 1860'tan sonraki yıllar içinde başta Fransızcadan olmak üzere yapılan çeviriler ve tiyatroların yaygınlaşması, edebiyattaki çeviri furyasına paralel olarak yeni birçok gazetenin çıkmasına ve giderek bu gazetelerin çocukla ilgili sayfalar yapmasına veya ekler yayınlamasına yol açtı. 1880'lerden sonra iyiden iyiye yaygınlaşan edebiyat ürünleri, gazeteler arasında, doğrudan doğruya çocuklar için yayınlanan pek çok dergiye rastlanır. Bu yıllarda batıdan yapılan çeviriler gittikçe çoğalır. Chateubrianda, Volney, Voltaire, Victor Hugo, B.de Saint Pierre, Jules Verne gibi yazarların eserleri dilimize çevrilir. Örneğin Pol ve Virjini 1870 yılında "Mümeyyiz" gazetesinde tefrika edilir. Gulliver Seyahatnamesi 1872'de, Jules Verne'nin Kaptan Hatras'ın Sergüzeşti 1877'de, Merkezi Arza Seyahat 1886'da, Beş Hafta Balonla Seyahat isimli kitabı da 1889'da dilimize çevrilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1869 yılında çocuk eki yayınlayan ilk gazete **"Mümeyyiz"** gazetesidir. Haftada 5 gün çıkan bu gazete 4 sayfadır ve boyutları bildiğimiz gazete boyutlarından farklı olarak 25×17 ebadındadır. Kayıtlara göre, gazeteyi çıkaran Sıtkı isimli biridir. Batılı gazeteleri, özellikle Fransız gazetelerini izleyen gazetede çeşitli yazılar yanı sıra çocuklarla ilgili yazılar da çıkmaktadır. Örneğin 50. sayısında bir babanın çocuğuna vermesi gereken öğütlerle ilgili bir yazı çıkmıştır. Derginin 77. sayısında yayınlanan bir yazıda ise yaramaz çocukların terbiyesi için dayağa veya başka bir cezalandırma yoluna gidilip gidilmemesi tartışılmaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete'den bir fıkra

1869 - 1870 yılları arasında çıkan bu gazetenin 11 şubat 1870 tarihli 144. sayısında çocuklar için "fevkalâde sayılar" çıkardığı bildirilmektedir. Gazetedeki bilgilerden çocuklar için çıkan özel sayıların 7'yi geçmediği anlaşılmaktadır. Ancak derginin yayınlandığını belirttiği söz konusu bu eklere İstanbul Üniversitesi ve de Belediye kitaplığında rastlayamadık.

Gazetenin uğraşılarına örnek ola cak bir girişimi de, 144. sayısında hasılatı tamamen fakir çocukların giydirilmesine ayrılmak üzere bir yardım kampanyası açmasıdır. 1870'in Kurban Bayramı'na kadar devam eden kampanya ile Türk, Ermeni ve Rum çocuklarından oluşan bir grup fakir çocuk giydirilmiştir. Yine Mümeyyiz gazetesinin öncülüğünde geliri fakir çocuklara verilecek olan bir balo düzenlenmiştir. Mümeyyiz gazetesinde çıkan bir haberde, Times gazetesinde kendilerinin bu faaliyetleriyle ilgili bir yazı çıktığı da belirtilmiştir.

Çocuklara Mahsus Gazete "Küçük Çocuk Hakikaten Tahsile Hevesli"

Bundan sonra 1875 yılında yayınlanan günlük **"Sadakat"** gazetesinin 6 sayı süren bir haftalık çocuk eki yayınladığını görüyoruz. Sadakat gazetesi aynı yıl içinde bu çocuk ekini isim değiştirerek **"Etfal"** adıyla yayınlar. Bu ek de 7 sayı yayınlanmıştır.

Bu yayınlardan sonra 1880 - 1881 yılları içinde yayınlanan "Bahçe" isimli dergiyi görüyoruz. Bu dergi 40 sayı çıkmıştır.

Çocuk dergilerinin en önemlilerinden biri 1881 - 1882 yılları için-de 18 sayı yayınlanan **"Çocuklara Kıraat"** isimli dergidir. On beş günde bir çıkan bu resimli çocuk dergisi kitapçı Aragel Efendi tarafından yayınlanıyordu. Derginin yazı işleri müdürü Mehmet Ziya Efendi'dir. Bu dergide yer alan "Ekonomi Politik" başlıklı yazı derginin yayınladığı yazılar konusunda fikir verecek ilginç bir örnektir. Ekonomi politiğin "tasarruf" anlamına geldiğini ve maddî sıkıntılardan kurtulmanın tek yolunun "kemerleri sıkmak" olduğunu anlatmaya çalışan bu yazıda, kavramın nasıl yanlış yorumlanmayla sunulduğu ve ne tür şartlanmaların hedeflendiği özellikle dikkat edilecek bir noktadır. (Söz konusu yazıdan bir bölüm sunuyoruz).

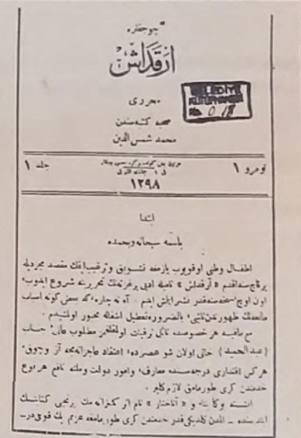

Çocuklara Kıraat "Ekonomi - Politik" yazısı

Çocuklara Kıraat "Ekonomi - Politik" yazısı

1882'de 4 sayı çıktığı bilinen on beş günlük resimli dergi "Vasıta-i Terakki"den sonra "Çocuklara Arkadaş" isimli dergi yayınlanmaya başlar. On beş günde bir yayınlanan Sağlık Bakanlığında Memur Mehmet Şemsettin Efendi tarafından çıkarılan bu dergi, yardımcı bir ders dergisi niteliğindeydi. Okuma parçaları içindeki anlaşılması güç kelimeler için yazı sonunda sözlük yayınlayarak kelimelerin kavranmasına yardımcı olmayı amaçlıyordu. 1882 yılında çıkan 1. sayısında daha önce yalnızca "Arkadaş" adıyla çıkardığı derginin ancak 13 sayı yaşayabildiğini belirten Mehmet Şemsettin Efendi, çocukları okumaya teşvik etmenin en önemli işlerden biri olduğunu söylüyor.

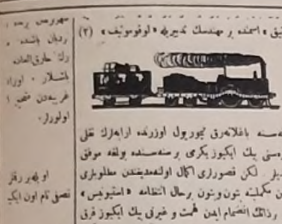
Çocuklara Arkadaş Kapak - No. 1

Çocuklar için çıkan dergilerden biri de 1886 - 1887 yılları arasında yayınlanan "Etfal" dergisidir. Haftada bir yayınlanan bu

gazete daha çok "Bilgilere ve Fenlere Dair Bazı Bahisler" yayınlıyordu. Allah'ın dünyayı insanlar için yarattığı belirtilen bu tür yazılarda Amerika, Fransa

Etfal Dergisi Kapak

Etfal Demiryolu ve trenle ilgili bilgiler

gibi ülkeler tanıtılıyor, o ülkelerde neler yetiştiği hakkında bilgiler veriliyordu. Dergi 23 sayı çıkmıştır.

Etfal dergisinden sonra "Çocuklara Talim" (1887 - 1888 yıllarında çıkan 15 günlük bir dergiydi. 8 sayı çıkmıştır), "Çocuklara Rehber" (1896 yılında Selanik'te yayınlanıyordu) isimli dergiler çıkmıştır.

Bu dönemin en uzun ömürlü dergisi "Çocuklara Mahsus Gazete" dir. 1896 - 1903 yılları arasındaki 7 yıl boyunca çıkan bu dergi, 336 sayı yayınlanmıştır. Bol resimli olan bu dergide hikâyeler, fıkralar yanı sıra Malumat-ı Medeniye başlığıyla görgü kuralları

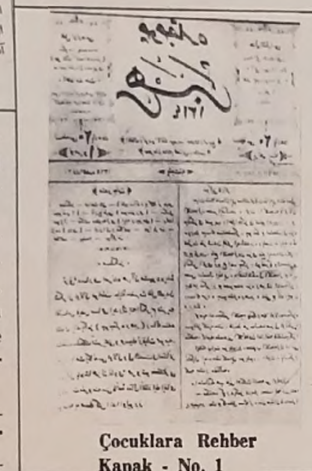
Çocuklara Mahsus Gazete Kapak - No. 15

öğretiliyor, yaşlılara, körlere, babalara nasıl davranılacağı öğütleniyordu. Padişaha da bol bol övgüler düzen bu derginin yayın müdürü İbnülhakkı Tahir'di.

Çocuklara Mahsus Gazete'den bir resimleme örneği

Çocuk dergileri içinde önemli bir yer tutan dergilerden biri de Ahmet Mithat Efendi tarafından yayınlanan Çocuklara Rehber (Haftalık) isimli dergiydi. 1896 - 1901 yılları arasında yayınlanan bu derginin 1. sayısında çocuklara "Boş vakitlerinizi faydalı şeylere ayırın. Oyununuzu oynayın ama faydalı eğlenceleri bilmediğiniz için biz size bunları öğreteceğiz, tavsiye edeceğiz, bu konuda rehberlik edeceğiz. Belki bunlar başlangıçta pek hoşunuza gitmeyecek ama sabredin." derken, faydalı işlerin en önemlisinin "okumak" olduğu belirtiliyor.

Çocuklara Rehber Kapak - No. 1

1900'den sonra giderek artan ve özellikle 1908'den sonra sayıları 20'ye kadar ulaşan çocuk dergi ve gazeteleri çıkmıştır. Ancak bu dergilerin, değişen toplumsal yapımızda çocuğa verilmek istenen rolün ilk temsilcileri olduğunu söylemek, sanırız pek yanlış olmaz. Batıda gelişen kapitalizmin çocuk kavramını ele alışı, bazen aynen aktarılarak bazen de toplumsal yapıdaki değişikliğe paralel bir adaptasyona uğrayarak bugünkü burjuva çocuk kavramının temelleri atılıyordu.

Çocuk edebiyatının ve özellikle dergilerinin Cumhuriyet'ten sonraki gelişimi ise şekilde, yazıda, baskıda bazı değişikliklere rağmen, bu temeli sürdürmeye yarayan bir yapıda gelişme göstermiştir ki bu ayrı bir yazının konusudur.

Bu dergileri bulmamıza, okumamıza ve çevirmemize yardımcı olan Abidin Nesimi'ye teşekkür ederiz.

Gerçeklere GÖZLEM

«ÇOCUKLARA KIRAAT» İSİMLİ DERGİDEN BİR ALINTI

EKONOMI POLITIK

İkinci sayımızda ekonomi politik ilmini muhtasıran (kısaca) anlatırız demiş idik. İşte dediğimizi, yani o vaadimizi ifa ediyoruz. Evvela bu ismi teşkil eden lafızları (kelimeleri) beyan edelim, sonra tarifata geçelim. Ekonomi, Yunancadan Fransızca lisanına alınmış ve bizce Fransızcadan tanınmış bir lafızdır ki tedbir-i hane (ev tedbiri) manasına olup hakikaten bu hususta olan tavır ve harekete denir. Bir de lâyık olmayan kavuk sallamak manasına gelir. Mesela, falan zata politikanız yolundadır, hakikaten güzel politika ediyorsunuz denilir ki o zatın kavuk salladığını yani müdârâ (yüze gülme) ve müdahâne (dalkavukluk) ettiğini beyan eder. Lakin politika lafzından şıkk-ı evvel (birinci şık) tercih edilmelidir. Zira şıkk-ı sani (ikinci şık) o kadar müstamel (kullanılmış) olmayıp ekseriya lafzın asıl manasını bilmeyenler kullanır ki galattır (yanlıştır).

İmdi ekonomi politik lafızlarına Türkçe münasip bir isim vermek lâzım gelirse saadetlû Mithat Beyefendi Hazretlerinin ekonomi politik kitabına verdikleri isim pek doğru olduğundan fenn-i idare (idare bilimi) ki bu ifade Türkçe gayet güzel bir isimdir. Vakıa bazı zevat-ı ilim (ilim adamları) refah-ı ümem (milletlerin zenginliği) vesair tabirat ile bu ilme Türkçe bir ad vermek istemişlerse de biz fenn-i idare namını cümlesinden ziyade tasvip ederiz. Çünkü idare kelimesi gerek mana-i lügavî (kelime anlamı) ve gerek mana-i ıstılahi (kavram anlamı) havi olmakla (içermekle) beraber hem hususiyeti ve hem de umumiyeti iş'ar eder (belirtir) bir lafızdır. Binaenaleyh yukarıda dediğimiz gibi Türkçe fenn-i idare diyebileceğimiz gibi idare-i umur fenni (iş idaresi ilmi)dir diyebiliriz. Ki isimce daha güzel ve münasip olur. Maaza (şu var ki) deminden beri serdettiğimiz (söylediğimiz) mütalaat-ı lafz-ı mezkûru (bu sözü) Türkçeye tercüme eden zevat-ı kiram-a (şerefli kişiye) tariz (dokunma) değil belki kendi efkar-ı hususiyemiz (kişisel düşüncelerimiz) olmak üzere serd-i irad ettik (öne sürdük ve söyledik).

Amele ve rençber gibi adamlardan tutunuz da, ta büyük işçilere ve sanaatkârlara ve tüccarlara ve küçük büyük devlet memurlarına hûlasa (özetle) herkese bu fennin öğretilmesi lâzımdır. Çünkü işinde hüsn-ü idareyi (iyi idare) bilmeyenler her kim olursa olsun kendini zarardan vikaye edemez (koruyamaz). İşte bu fen ki hüsn-ü idareyi gösterir mevad-ı camî (bütün sözler, maddeler) olmakla beraber pek çok malûmat-ı müfideden (faydalı bilgiden) de bahseder (söz eder.) Bir amele, bir rençber işini güzelce idare eder yani iradına (gelirine) masrafını uydurursa ol adam ekonomiye riayet etmiş (uymuş) olur. Ekonomiye adem-i riayet (uymamak) ise zararı mucip (zarar getirir) olur. Hatta bir tüccar vesair zevat da böyledir. Mesela bir tüccar sikke ve akçe ve sermaye ve faiz ve fayda ve baha (değer) gibi hususatı (özellikleri) bilmez ise işinde yanılacağı bedihidir (açıktır). Ve böyle yanılıp da binlerce kuruşu kaybedenler az değildir. Bir memur ayda devletten 2500 kuruş maaş aldığı halde 3000 kuruş sarfedip (harcayıp) her ay 500 kuruş borç ederse sonunda kendisinin zararlı çıkacağı tabiidir (doğaldır). Ki her halde ekonomiye riayet etmediği ve iradını masrafına uydurmadığı anlaşılır. Hülasa bir insan ki, bir adam ki, geçinmeye ve geçinmekte hüsn-i idareye muhtaçtır, o adama kendisini güzelce idare etmeye ve işinde yanıltmaya sebep olacak bir tarik (yol), bir usul (yöntem) lâzımdır ki o da işbu ekonomi politik ilmidir.

Ekonomi politik ilminin kitabı 16 bab'a (bölüme) taksim olunmuştur (ayrılmıştır) ki bu bablardan birincisi amel yani çalışmak, ikincisi taksim-i amel yani işleri bölmek ve ayırmak, 3'üncüsü mübadele yani bir eşya ile diğer bir eşyayı trampa eylemek (değiştirmek takas etmek), 4'üncüsü sikke ve akçe (altın ve para), 5'incisi sermaye ve faiz, 6'ncısı fabrikacı ve ehl-i sanat yani usta ve amele işçi, 7'ncisi çiftçi, 8'incisi tüccar, 9'uncusu .... 10'uncusu hoca, 11'incisi memur, 12'incisi fayda ve baha (deger), 13'üncüsü makine, 14'üncüsü mülk, 15'incisi zenginle fakır, 16'ncısı yoksulluk ve bunun sebepleriyle çare ve ilâçları serlevhalarını (başlıklarını) haizdir (taşımaktadır). Hülasa bu fennin kısacık şu tarifinden (tanımlanmasından) ehemmiyetini takdir eylemenizi (önemini değerlendirmenizi) cümlenize beyan edip (tümünüze bildirip) ve şimdilik bu kadarcıkla iktifa eyliyoruz (yetiniyoruz).

Sanayi devriminden sonra özgürlük ve eşitlik hareketleri niteliğine bürünerek devam eden devrimci mücadele çizgisinde, kapitalizmin ortaya çıkışıyla yoğunluk kazanan işçi sınıfı hareketleri, günümüzdeki niteliklerine ulaşana dek büyük gelişmeler göstermiştir.

Devrimci mücadele zincirinin uç noktası olan işçi sınıfı hareketleri emperyalizm aşamasındaki kapitalizmin ekonomik ve siyasal baskısı altında daha bir keskinlik kazandı ve giderek çağımıza «kapitalizmin can çekişme çağı» damgasını vurdu.

Ülkemizde kapitalizmin uç vermesiyle başlayan ve dünya devrimci pratiğinden ve çeşitli ülkelerin işçi sınıfı hareketlerinden bağımsız olarak düşünülemeyecek olan Türkiye işçi sınıfının da geçmiş deneylerden yararlanarak mücadelesini sürdüreceği açıktır.

Son on yıl içinde devrimci mücadele geleneğinin ürünleri olan kitapların ortalığı kapladığı ve geçtiğimiz üç yıl içinde de çok daha hızlı bir şekilde yok edildiği bu ortamda, doğrudan doğruya işçi sınıfı hareketlerini konu edinen eserlerin yayımlanmamış olması büyük bir eksiklikti.

Yayınevinin «Işçi Hareketleri-Işçi Sorunları Dizisi»nin ilk kitabı olarak yayımlanan kitabın yazarı Wolfgang Abendroth, Avrupa işçi sınıfı tarihini başlangıcından bu yana tarihsel bütünlüğü içinde inceleyip derli toplu bir biçimde gözler önüne seriyor.

Avrupa işçi hareketleri tarihini ana hatlarıyla ele alan Abendroth'un bu çalışması, Avrupa tarihinin bir ürünü olarak başlayan işçi hareketlerini bütüncü bir bakışla sergilemesi ve Türkiye işçi sınıfının bu deneylerden dersler çıkarmasına yardımcı olacak bir inceleme olmasıyla ayrı bir önem kazanıyor.

Gerçekten de, Türkiye işçi sınıfının dünya devrimci pratiğinde geçmiş deneyleri, gelişme koşulları, başarı veya başarısızlık nedenleriyle çok iyi öğrenmesi, kendi özel koşullarıyla stratejisini saptayabilmesi için de gereğiyle özümlemesi gerekmektedir. Bu nedenle, çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının devrimci mücadele deneylerini konu alan kitapların yayınlanması bu konudaki büyük boşluğu dolduracaktır.

Bu kısa değinmeden sonra kitabın içeriğine geçebiliriz:

Almanya'nın Hamburg Üniversitesinde Siyasal Bilimler Profesörü olan Wolfgang Abendroth'un söz konusu kitabında Avrupa işçi hareketleri tarihi 8 bölümde inceleniyor. Kitabın I. bölümünde işçi hareketlerini başlangıcından 1848 yenilgisine kadar ele alan Abendroth, II. bölümde Marx ve Engels'in de çabalarıyla gerçekleşen Birinci Enternasyonal dönemini, III. bölümde, işçi sınıfının siyasal ve ekonomik mücadelelerini sürdürdükleri örgütlerin, yani sendikaların ve ulusal işçi partilerinin doğuşunu inceledikten sonra IV. bölümde de Birinci Dünya Savaşı'na kadar ikinci Enternasyonal dönemini ele alıyor.

Daha sonra işçi sınıfı teorilerinin zaferini simgeleyen Sovyet Devrimi'nden faşizmin yerleşmesine kadarki işçi hareketlerini gözler önüne seren yazar, VI. bölümde faşizm dönemindeki işçi hareketlerini, VII. bölümde de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki işçi hareketlerini inceliyor. Kitabın son bölümünde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu tüm Avrupa ülkelerindeki işçi hareketlerinin 1965'den 1971'e kadarki gelişimi araştırılıyor.

Bu kadar uzun bir zaman dilimini, böyle bir çalışmada toparlamaya çalışan Abendroth, kitabının önsözünde, amacının kolay okunan bir çözümleme yazmak olduğunu söyleyerek, tüm bilimsel şatafatı kitabının dışında bıraktığını belirtiyor.

Bizce kitabın önemi, bu konuda toplu bir bakışı gerçekleştirmesi ve amacı açısından dediğini başarıyla yerine getirmiş olmasıdır.

Ancak, Avrupa Işçi hareketlerinin Sovyet Devrimi'nden sonraki dönemlerinin incelendiği son bölümlerde, özellikle yakın dönemdeki gelişmelerin hesaplaşmasını yapmaya çalışan yazarın bu değerlendirmeleri söz konusu dönemler hakkındaki araştırmaların ülkemizde yayınlanmamış ve sorunun enine boyuna tartışılmış olmaması bakımından yadırganabilir. Fakat tartışmalı olan görüşlerden sadece birinin üzerine eğilmek doğruyu bulmamızı engeller.

Fakat asıl sorun, işçi sınıfının sürdürdüğü mücadele deneylerinin doğru değerlendirilmesi ve dersler çıkarılması olduğuna göre, işçi sınıfının çeşitli dönemlerdeki mücadelelerinin başarı veya başarısızlık nedenlerini araştıran çok sayıda eserin yayınlanması ve bu deneylerin iyi çözümlenmesidir. Sorunu bu açıdan ele alacak olursak, Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi bazı değerlendirmeleri bir yana, işçi sınıfının tarih boyunca geçirdiği deneyleri özlü bir biçimde toparlaması açısından okunması gereken bir kitap. Çünkü Türkiye işçi sınıfının tarihinin doğru bir biçimde ortaya konması için işçi sınıfının çeşitli ülkelerdeki mücadelenin bütün boyutlarıyla ortaya konması, sorunun sağlıklı bir şekilde ortaya konmasına yardımcı olacaktır.

Wolfgang ABENDROTH
Gözlem Yayınları
15 Lira

AVRUPA İŞÇİ HAREKETLERİ TARİHİ

OSMAN ADIGÜZEL

Sergi, Aylık Kitap Dergisi, S. 4. Ağustos 1974